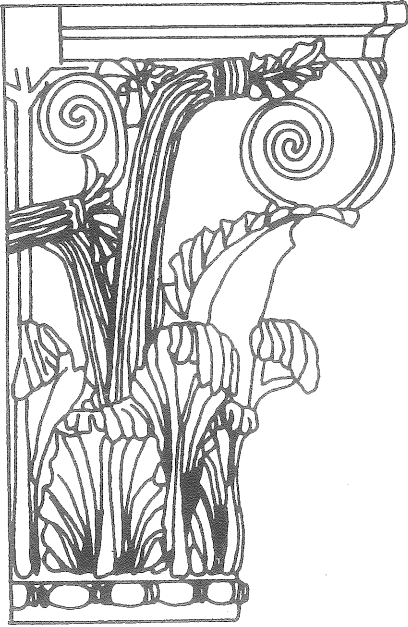

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
YAYINLARI

(MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN
ARCHAEOLOGY)

OLBA
III

MERSİN 2000

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI- III

(MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN
ARCHAEOLOGY)

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN

Correspondance addresses for sending articles to
following volumes of Olba:

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması
istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TURKEY

e-mail: kilikia@usa.net

Tel: 00.90 324 361 00 01 (10 lines) / 162 or 163

Fax: 00. 90 324 361 00 46

Teknik konulardaki yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr.
Mustafa Aksan, Arş. Gör. Ümit Aydınoglu ve Çukurova
Üniversitesi Matbaası çalışanlarına teşekkür ederiz.

ISSN 1301-7667
MERSİN 2000

İÇERİK

Remzi YAĞCI	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki "Greko - Pers " Damga Mühür Grubu (Lev. 1-5) 1
Oya SAN	Urartu Siyasal Tarihinde Diauehi Krallığı (Lev. 6)...19
Julian JAYNES	İlyada'nın Zihni (Çeviren: Kamuran Gödelek) 29
Aslı SARAÇOĞLU	A Group of Funerary Stelai and Votive Reliefs in The Museum of Aydın (Lev. 7-9) 41
Suna GÜVEN	Vitruvius'un Gözüyle Mimarın Yetki ve Sorumluluğuna İlişkin Güncel Saptamalar (Lev. 10) 57
Suat ATEŞLİER	Melanpagos'dan Bulunan Bir Aiol Ante Başlığı (Lev. 11-13) 71
A. K. ŞENOL-F. KEREM	İçel Müzesinde Bulunan Bir Grup Amphora (Lev. 14-20).....81
Levent ZOROĞLU	Kelenderis Nekropolü (Lev. 21-24) 115
Serra DURUGÖNÜL	Nagidos'dan (Bozyazı) Bir Diadem (Lev. 25-26) 135
Serap YAYLALI	Erzurum Müzesinden Graffito Bezeli Küp (Lev. 27-34) 143
Emel ERTEN	Anadolu'da Roma Dönemi Camcılığında Küresel Gövdeli Sürahiler (Lev. 35-40) 171
Aslı SARAÇOĞLU	Kyzikos'dan Figürlü Mezar Kabartmaları (Lev. 41-45) 181
Sencer ŞAHİN	Bauhistorisch- Epigraphische Zeugnisse Aus Dem Theater Von Perge 199
Sevim AYTEŞ	1999 Yılında Soloi / Pompeiopolis'te Bulunan Grekçe Mezar Yazıtı (Lev. 46) 211
Ayşe AYDIN	Kilikia ve Isauria Kiliselerinde Görülen Yüksek Tipteki Templon Kuruluşları (Lev. 47-49) 215

KYZİKOS'DAN FİĞÜRLÜ MEZAR KABARTMALARI (Lev. 41-45)

* Aslı SARAÇOĞLU

Bugün Belkız ya da Belkis olarak bilinen, Kapıdağı Yarımadası'nın (Arktonnesos) güney-batı kıyısı üzerinde, mermer ocakları ile ünlü Marmara Adası'nın yakınında yer alan Kyzikos; ticari, politik ve sanatsal açıdan her dönemde büyük önem taşımıştır. Özellikle İÖ. 2. yüzyıl ortaları ve sonrası Doğu Yunan Kentleri gibi, Kyzikos içinde parlak bir dönem olmuş¹, kent; Kuzeybatı Anadolu'nun belli başlı merkezlerinden biri olarak, Bergama ile iyi ilişkiler kurmuş², İÖ. 133 yılında ölen son Bergama Kralı III. Attalos Filometor'un Bergama Krallığı'nın bir Roma eyaleti yapılmasını vasiyet etmesiyle de³ Roma egemenliği altına girmiştir.

Siyasal durumuna ve ekonomik yönden zenginliğine bağlı olarak, Kyzikos ve civarından günümüze birbirinden farklı tip ve özelliğe sahip çok sayıda nitelikli mezar kabartması gelmiş ve bunların bir bölümü değişik araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır⁴. Biz burada döneminin kültürü, sosyal ve ekonomik yaşamı konusunda önemli bilgiler veren ve Kyzikos sanatının genel özelliklerini üzerinde taşıyan bir grup mezar kabartmasını incelemeye çalışacağız.

Her çağa ve bölgeye göre farklı tip ve özellikler gösteren mezar kabartmaları özellikle Kyzikos ve civarında yoğun olarak ele geçmiştir. Örneğin, Anadolu'da kurulan birkaç satraplık merkezlerinden biri olan

* Dr. Aslı Saraçoğlu, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, 09010, Kepez/ Aydın.

¹ Günümüze gelen kalıntılar kentteki yüksek düzeyli sanat konusunda bilgi vermektedir. Bu kalıntılardan en önemlisi Efes'deki Artemis Tapınağı ile karşılaştırılan Kyzikos Hadrian Tapınağıdır: Perrot, 1864, s. 352; Ertüzün, 1964, s. 124 vd.

² Özellikle Bergama kralı Attalos I ile, Kyzikos'lu Appollonis'in evlenmesi Bergama-Kyzikos ilişkisini daha da yakın hale getirmiştir. Bu ilişkiden doğan Eumenes, Attalos, Filetairos ve Atheneos isimli dört erkek çocuktan İÖ. 197 yılında başa geçen II. Eumenes zamanında, Roma'nın Hellespontos Frigiası'nı Bergama Krallığına bağışlaması bu bölge sınırları içinde kalan Kyzikos ile Bergama Krallığı'nın iyi ilişkilerini daha da pekiştirmiştir. Ertüzün, 1964, s. 30 vd.

³ Hasluck, 1910, 174 vdd.

⁴ Bu çalışmalardan ilki Bursa Arkeoloji Müzesinde bulunan mermer eserlerin, mezar stellerinin ve adak levhalarının incelenmesini kapsayan Mendel Kataloğudur bkz: Mendel, 1909, 245-435; Yapılan çalışmaların en önemlilerinden bir diğeri, kuşkusuz Anadolu ve Adalar'dan toplanan ikibinden fazla mezar kabartmasını kapsayan Pfuhl ve Möbius'un dört ciltlik Corpus'udur: Pfuhl-Möbius 1977-1979; Schwertheim, iki cilt olarak yayınlanan çalışmasının ilk ciltinde Kyzikos, ikincisinde ise Miletupolis kökenli stelleri incelemiştir bkz: 1980 ve 1983; Bölgeyi kapsayan ve burada anılması gereken bir diğer araştırma da, ilk bölümünde Kyzikos'u, ikincisinde ise Miletupolis'i ele alan Cremer'e ait çalışmadır (1991 ve 1992); Schmidt, Hellenistik dönem mezar stellerini kronolojik olarak ele almış ve yine Miletupolis ile Kyzikos'a değinmiştir bkz: 1991; Son olarak da Şahin, Miletupolis kökenli mezar stelleri ile ilgili olarak yaptığı çalışmada bu bölgeden çok sayıda mezar steli ve adak kabartmasını ayrıntılı olarak incelemiştir bkz: 1994.

Daskyleion (Ergili) ve Kyzikos'da, Yunan ve Pers sanatının etkisiyle⁵ çok sayıda "ölü yemeği"⁶ sahneli mezar kabartması ele geçmiştir (Fig. 1-6)⁷. Kyzikos ve civarında sevilerek işlenen ölü yemeği sahnesinde kompozisyonun özünü; sağda klinede yatan erkek, solda oturan kadın, önde ziyafet masası ve hizmetçiler oluşturur. Özellikle de klineye uzanmış erkeğin yanına bir ya da iki kadının oturması bu yörede sevilerek işlenmektedir. Ölü yemeği sahnesinde, kline üzerine uzanan figürlerin sayısında genel bir kural yoktur; figürler klineye bazen tek (Fig. 1, 5- 6, 8), bazen de ikili ya da üçlü olarak uzanırlar (Fig. 2-4). Yatan kişi tek ise stel sahibi ve ölünün kendisi olarak yorumlanırken, steller üzerinde sadece ölenlerin mi, yoksa ölenlerle birlikte yaşayanlarında mı betimlendiği sorusuna cevap vermek zordur. Bununla birlikte ölü yemeği sahnesinin betimlendiği stellerde ana figürün işlenişine genellikle diğer figürlerden daha fazla özen gösterilmiştir.

Fig. 1'de ölü yemeğinin işlendiği resim alanında kline üzerinde sol eliyle yastıktan destek alarak uzanmış ve khiton üzerine himation giymiş bir erkek cepheden betimlenmiştir. Sağ kolunu yana uzatan figür, kline yastığına dayadığı sol elinde küçük bir kap tutmakta, sol köşede ise khiton üzerine başına kadar çektiği himationa bürünmüş, Pudicitia tipinde profilden betimlenmiş bir kadın oturmaktadır. Ayaklarını yüksek bir tabure üzerine uzatan kadının oturağının altında çerçeve kenarına dayanmış cepheden verilmiş, elinde kap tutan küçük kız hizmetçi durmaktadır. Aynı şekilde sağ köşede kısa tunik giymiş, cepheden betimlenmiş küçük erkek hizmetçi, kline önünde ise üç ayaklı, yuvarlak tablalı, üstü meyvelerle süslü bir masa yer alır.

Fig. 2'de ölü yemeği sahnesi işlenmekle birlikte, resim alanın içinde diğerinden farklı olarak (Fig. 1) kline üzerinde iki erkek uzanmıştır. Sol elleriyle yastıktan destek alan figürler khiton üzerine himation giymiş ve baştaki sağ kolunu yanındakinin omuzuna atmıştır. İkisi de yastığa dayadıkları sol ellerinde küçük kap tutarlar. Sağ ve sol köşede alışıldık biçimde plastere yaslanmış, khiton üzerine başlarına kadar çektikleri

⁵ Fıratlı, 1965, s. 283.

⁶ Ölü yemeğine ilk adım tanrılara adanan kabartmalar ve herosların yanlarında verilen basit yemek sahneleriyle atılmıştır. Attika'dan ünlü Diplion kabartması bunun en güzel örneğidir bkz: Boardman, 1994, s. 24, Fig. 22-14; Bu gelenek Attika'da ilkel de olsa geometrik çağla başlar ve fazla değişikliğe uğramadan, İÖ. 8. yüzyıla kadar devam eder bkz. Johansen, 1951, s. 65 vd; İÖ. 7. yüzyıl sonlarında Kıbrıs vazoları üzerinde bu tür sahnelere rastlanılır: Dentzer, 1982, s. 72 vd; Asur ve geç Hitit kabartmalarında da motifin öncüleri olacak örnekler vardır. Örneğin Asurbanipal'i ziyafette gösteren ve İÖ. 660-626'ya tarihlenen kabartma, ölü yemeği sahnesinin tüm özelliklerini içermektedir bkz: Akurgal, 1949, s. 135; Haman, 1955, s. 399, Abb. 426; Karatepe'de ele geçen kabartmada, klinede yatan erkek bulunmamasına rağmen, oturlan iskemle, üzerine basılan tabure, ziyafet masasının şekli, sağdaki büfe ve hizmetçiler, ölü yemeği sahnesinin tüm özelliklerini üzerinde taşır bkz: Çambel, 1943, s. 21 vd. Lev. 8, Fig. 2; Akurgal, 1962, s. 103, Lev. 143; Bu konu Grek sanatında İÖ. 7 ve 6. yüzyıllarda görülmeye başlar. Önce Korinth vazolarında işlenen kline sahneleri, Attika vazolarında İÖ. 585 ve 570'de siyah figürlü olanlarında görülür bkz: Payne, 1931, s. 118. Kırmızı figürlü vazolar üzerinde ise, İÖ 520 tarihinden sonra ortaya çıkar bkz: Fehr, 1971, s. 26 vd

⁷ Fig. 5 için bkz: Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 298, Fig. 2056

himationlara bürünmüş, profilden simetrik iki kadın oturmaktadır. Masanın yanında solda ise khiton üzerine himation giymiş, cepheden betimlenmiş sol bacağına sağın üzerine atmış erkek hizmetçi çocuk yer alır. Sağ ve sol köşede de khiton üzerine himation giymiş cepheden iki küçük kız hizmetçi daha vardır. Burada olduğu gibi (Fig. 2) stellerde betimlenen kişilerin sayılarının artması, kompozisyonu zenginleştirmekte ve ifadeyi güçlendirmekle birlikte, ölenin tanınmasını ve akrabalık ilişkilerinin çözülmesini zorlaştırır. Klinede birden fazla kişinin yattığı durumlarda sağ kol, yanında yatan ikinci figürün arkasına atılarak kompozisyonda zenginlik sağlanırken (Fig. 2-4), figürler genellikle katlanmış küçük kline yastığına dayadıkları sol ellerinde kalathos, kylix, skyphos, şale ya da kantharos gibi küçük bir kap tutarlar (Fig. 1-6).

Klinede yatan erkekler çoğunlukla khiton üzerine bacakları sarıp, üstte katlanarak belde gövdeyi dolanan ve göğsün sol yarısı ile kolun üstünü içine alan manto giyerler. Sol omuz üzerinden aşağıya sarkan manto kemeri çoğunlukla geniş bir yay çizmekte ve kemer ucu sol koltuk altında kaybolmaktadır (Fig. 1-4). Sol omuz üzerinden inen manto demeti ise, dirsek üzerinden aşağıya doğru zigzag çizerek dökülmektedir (Fig. 1, 4-5).

Figürlerin işlenişinde olduğu gibi, stel çerçevelerinde de farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin Kyzikos ve civarından ele geçen steller çoğunlukla iki katlı olarak işlenmişlerdir. Çerçevenin üst yarısı büyük ölçüde kırık olmakla birlikte, diğerlerinden farklı biçimde iki katlı işlenen stelde (Fig. 8) üstte ölü yemeği, altta ise vedalaşma sahnesi betimlenmiştir. Ölü yemeği sahnesinin işlendiği birinci metop içinde sol eliyle yastıktan destek alarak klineye uzanan erkek, khiton üzerine himation giymiş ve cepheden betimlenmiştir. Sağ kolunu kucığına uzatırken, yastığa dayadığı sol elinde de küçük bir kap tutmaktadır. İkinci metop içinde ise profilden betimlenmiş, ayaklarını tabureye uzatmış bir erkek oturur. Büyük ölçüde aşınmakla birlikte; oturan erkeğin karşısında yarı seyirciye dönük bir erkeğin ayakta durduğu, arkasında ise cepheden yarı çömelmiş iki erkeğin daha olduğu görülebilmektedir.

Möbius üst üste yerleştirilen kabartmalı stelleri "Stockwerkstelen"⁸ (katlı steller) olarak nitelemiş ve daha sonra da bu tip örnekler aynı adla anılmaya devam etmiştir. Mezar sahibinin birbirinden farklı özelliklerinin aynı levha üzerinde anlatılmasının amaçlandığı katlı stellerde, alt alta yerleştirilen resim alanlarında Fig. 8'deki gibi, birbirinden farklı sahneler işlenir. Ölen kişinin şeref ve erdemlerinin arka arkaya friz şeklinde anlatılması geleneği doğulu bir motiftir, ancak batı sanatında da katlı stellerde sıkça karşımıza çıkar⁹. Özellikle Hellenistik dönemde, Mysia ve Bithynia Bölgelerini içine alan Kuzeybatı Anadolu'da yoğun olarak görüldüklerinden merkezleri de orası kabul edilir¹⁰. Bu formda işlenen mezar

⁸ Möbius, 1971, s. 454.

⁹ Cremer, 1991, s. 13; Şahin, 1994, s. 12 vdd.

¹⁰ Pfuhl-Möbius, 1977, 41; Schmaltz, 1983, s. 225 vd; Schmidt, 1991, s. 24, Dn. 147; Papaefthimiou, 1992, s. 22, Dn. 24.

kabartmaları, İÖ. 1. yüzyılın başlarından itibaren sıklıkla karşımıza çıkar ve gerek kaliteleri, gerekse sayılarıyla dikkatleri üzerine çeker.

Burada incelediğimiz stellerde erkekler genellikle klineye uzanırken, yanlarında arkalıksız iskemleye (scabellum) oturan khiton üzerine himation giymiş ve Pudicitia¹¹ tipinde profilden betimlenmiş bir kadın vardır (Fig. 1, 3). Bu da bize kompozisyon olarak kadınların tek başına klineye yatmasının erkeklere göre daha nadir işlendiğini, bunun yerine erkeğin yanına uzanması ya da yatağın yanına oturmasının daha fazla sevildiğini göstermektedir. Örneğin Fig. 3'de sol köşede, ayaklarını yüksekçe tabure üzerine uzatan Pudicitia tipindeki profilden oturan kadının hemen yanında, ikiye katlanan yastıktan da destek alarak uzanmış, iki erkek yer alır. Khiton üzerine himation giyen ve cepheden yatan bu iki erkek, sağ kollarını yana uzatırken, kline yastığına dayadıkları sol ellerinde küçük bir kap tutmuşlardır. Ayrıca sol köşede uzun manto giymiş, elinde küçük bir kap tutan profilden küçük kız hizmetçi, sağ köşede ise benzer şekilde cepheden duran erkek hizmetçi yer alır. Fig. 2'de ise farklı olarak klinede yatan figürün yanında simetrik iki kadın oturmaktadır (Fig. 2)¹². İki yanda simetrik verilen veya yalnızca sol köşede işlenen bu tipteki kadınlar, burada olduğu gibi genelde örtülü ve minderli tabure üzerinde betimlenmişlerdir.

Burada incelediğimiz stellerde karşımıza çıkan kadınların tipolojilerinde belirgin bir hareket olmadığı gibi, işlenen kompozisyonlarda birbirine benzer. Figür-zemin ilişkisinde derinlik verilmemiş ve organik yapı çoğunlukla bezeksel görünüme dönüşmüştür. Figürlerin Doğu Yunan mezar stellerindeki gibi, heykel karakterinde olduğunu söylemek zordur. Ancak antik çağda oturan kadın ve erkek betimlerinde sadece kendine özgü motiflerin değil, belirli tiplerin İmparatorluk dönemi içlerine kadar uzanan varyasyonları da kullanılmıştır. Buna en çarpıcı örnek ise, oturan kadınlarda sıkça karşımıza çıkan Pudicitia tipidir. İncelediğimiz Pudicitia tipli örneklerin tümünde kollardan biri karın üzerinde yatay olarak durmakta ve yukarı kalkan diğer kola alttan destek vermektedir. Yukarı kalkan kol ise, göğüs üzerinde çeneye dayanmakta veya hafifçe baş örtüsünü tutmaktadır. Kollar manto altında kalırken, gövde diz altına kadar örtülmüştür.

Kökeni İÖ. 4. yüzyıl mezar stellerindeki oturan kadınlara kadar giden¹³ Pudicitia tipinin belirli bir serbest yontudan öykünerek yapıldığını söylemek zorsa da, İÖ.4. yüzyılın mezar stellerinden esinlendikleri düşünülebilir¹⁴. Olimpia Zeus Tapınağı'nın alınlığındaki Hippodemeia'nın duruşu Pudicitia'ları hatırlatsa da¹⁵, tipin ilk örnekleri olarak, İÖ.4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Ağlayan Kadınlar Lahti'ndeki kadınlar

¹¹ Bu tipin ilk oluşumunda her ne kadar üzüntüyü simgelemek ön planda tutulsa da, daha sonra özellikle, İÖ. 1. yüzyıldan sonra kraliçe yontularına, sikkeler üzerindeki tanrıça betimlerine örnek olması, Hellenistik dönem sonrasında artık üzüntüyü simgelemediğini gösterir: Cremer, 1991, s. 82, Dn. 395.

¹² Fig. 2 için bkz: Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 285, Fig. 1984.

¹³ Diepolder, 1965, Taf. 18, 26, 51. 2

¹⁴ Diepolder, 1965, Taf. 51, Fig. 1-2.

¹⁵ Atalay, 1988, s. 26, Dn. 64

görülür¹⁶. Kleiner İÖ. 3. yüzyıl terrakotalarında da bu tipin varlığından söz etmekle birlikte¹⁷, tipin yaygın kullanımı İÖ. 2. yüzyıl ortalarına rastlar¹⁸ ve heykel sanatındaki en görkemli örneği İÖ. 138/37'ye tarihlenen Delos'da bulunmuş Kleopatra'dır¹⁹.

Bu tipin ilk örneklerinde her ne kadar mezar atmosferine uygun olarak üzüntüyü simgelemek ön planda tutulmuşsa da, Hellenistik dönem sonrasında bu ifade yavaş yavaş kaybolmuş ve burada olduğu gibi yerini simgesel bir görünüme bırakmıştır. Örneğin Fig. 1-2'de arkalıksız oturak üzerinde dimdik oturan kadınların ayaklarını yüksek bir taburenin²⁰ üzerine koymaları, aşağı dökülen manto pilelerinin iyice gerdirilerek doğal olmayan bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. Oturak ile figürün bacakları arasındaki kıvrımların bir şerit gibi incelenmesi yanında, özellikle etek kıvrımlarının parçalanarak yozlaşması, iki örneğin de geç Hellenistik-erken İmparatorluk döneminden önceye tarihlenemeyeceğini gösterir. Özellikle İÖ. erken 1. yüzyıl ile birlikte figürlerde; inceliğe uzama, dik oturma, hareketin yok olması ve kıvrımların hepsinin aynı derinlikte verilmesi gibi özellikler görülmeye başlar. Örneğin şimdi İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve Pfuhl-Möbius tarafından geç Hellenistik, erken İmparatorluk dönemine tarihlenen naiskoslu stelde²¹ hem kompozisyon, hem de betimlenen figürlerin tipolojisi bizim örneklere benzer. Özellikle yanlarda simetrik oturan kadınların sarındıkları mantonun eteklerini süsleyen bezeksel görünümlü kıvrımlar aynıdır. İkiside ayaklarını önlerindeki tabureye doğru uzatmış ve khitonun etekleri öne doğru yelpaze biçiminde açılmıştır. Ayrıca tüm figürlerde gözü yoran bir kıvrım yoğunluğu dikkati çeker. İki stel arasındaki belirgin en önemli farklılık ise, karşılaştırma örneğinde dikdörtgen biçimli büyük nişin altında diğerinden daha küçük ikinci bir metop açılması ve içine sağa yönelmiş giden bir at ve üzerinde binicisinin yerleştirilmesidir.

Pudicitia tipinde betimlenen kadınlar duruş biçimlerine göre ikiye ayrılabilirler. Bunların ilkinde; figür hareketli, yüzeyden çözülmüş ve omuzuyla ileriye uzanmıştır (Fig. 7)²². Figürün güçlü hareketi, elbise kıvrımlarının şematize olmaması ve hareketliliğini yitirmemiş barok görünümlü, giysi ile vücudun uyumlu yapısı kabartmanın, İÖ. 2. yüzyıl ortalarına ya da biraz daha öncesine tarihlenebileceğini göstermektedir. Ayrıca Hellenistik dönemin karakteristik özelliklerinden biri olan, ölüye ait

¹⁶ Lippold, 1950, A 231, Taf. 82, 1; Akurgal, 1961, s. 295; Kleiner, 1984, s. 160 vd.

¹⁷ Kleiner, 1984, s. 116 vd; Horn, 1931, s. 64.

¹⁸ Horn, 1931, s. 63; Kraemer, 1933/4, s. 142 vd; Horn, 1972, s. 182, Nr. 5 vd; Pinkwart, 1973, s. 153, Dn. 21; Linfert, 1976, s. 147 vd; Yaylalı, 1979, s. 37.

¹⁹ Horn, 1972, s. 86 vd.

²⁰ Kline önündeki ayaklıklar, üzerine basılarak yatağa çıkmak için, iskemlede oturanın ayaklarının altındakiler ise rahatlığı sağlamak için kullanılmış olmalıdır. Konu ile ayrıntılı bilgi için bkz: Richter, 1926, s. 72.

²¹ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 285, Fig. 1287.

²² Fig. 7 için bkz: Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 223, Fig. 1545.

eşyaların²³ kabartma üzerinde işlenme olgusunun burada karşımıza çıkması düşündüğümüz tarihi doğrulayıcı niteliktedir.

İkinci tipde ise özgün şema büyük ölçüde bozulmuş, çeneye dayanan el dimdik havaya kalkarak, altına dirsekten sertçe bükülen diğer kol yerleştirilmiştir. Bu duruşta olan figürler, çerçeve içine sıkışmışçasına dimdik zemine yaslanmış ve derinlik yaratmaksızın niş içine girmiştir (Fig.1-3). Duruştaki plastik ve doğal olmayan görünüm, betimlenen figürlerin elbise kıvrımlarına da yansımış, kıvrımlar yiv şekline dönüşerek cansızlaşmıştır. Hareketsiz yapı yanında, oturakla figürlerin bacakları arasındaki yelpaze şeklinde açılan, eşit derinlikte canlılığını tamamen yitirmiş kıvrımlar, İÖ. 2. yüzyıl ortalarından sonra görülmeye başlar. Ayrıca oturan kadınla plaster arasındaki boşluğun kapanması, resim alanının daralması ya da figürler tarafından boş yer kalmayacak şekilde doldurulması, İÖ. 2. yüzyıl sonlarında görülen özelliklerdir.

Figürlerin giysileri görünürde zengin yapıdaysa da, kıvrımlar birbirine koşut olarak yanyana dizilerek tüm yüzeyi kaplamıştır (Fig. 1-3). Yapay ve yüzeysel kıvrımlar ise, elbisede doğal olmayan bir görüntü yaratmış, elbise kıvrımlarındaki bozulmaya koşut olarak, duruşta da bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Örneğin önceleri geriye doğru kaykılarak rahat biçimde oturan figürler, İÖ. 2. yüzyılın sonlarıyla birlikte, plasterye yaslanarak dik biçimde oturmaya başlarlar (Fig. 1-2). Bu tipte betimlenen figürler geç Hellenistik dönemin bozulmuş stiline örnektir ve tipin her dönemde yeniden şekillendiğini gösterir. Bu iki stelin (Fig. 1-2) en yakın benzerlerinden biri Daskyleion'da ele geçen ve şimdi İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan örnektir²⁴. Burada da incelediğimiz stellerde olduğu gibi (Fig. 1-2) ölü yemeği sahnesi işlenmiş ve klinede yatan erkeğin yanında benzer tipolojide bir kadın oturmuştur. Pfuhl-Möbius tarafından İÖ. 1. yüzyıla tarihlenen bu stelde, Pudicitia tipinde dimdik oturan kadının elbisesi büyük ölçüde bozulmuş ve Hellenistik dönemin canlı görüntüsü kaybolmuştur. Özellikle de yatan erkeğin eteğindeki kıvrımlar tümüyle şematize olmuştur. Ancak bizim örneklerde farklı olarak (Fig. 1-2) oturan kadın, çerçevenin yan plasterine tümüyle sıkışmış, Daskyleion örneğinde ise bu mesafe biraz daha geniş tutulmuştur. Aynı şekilde Fig. 1-2 ile benzerlik gösteren diğer bir stel²⁵ yine Kyzikos'dan ele geçmiştir. Her ne kadar karşılaştırma örneğinde Hellenistik dönemin genel havası hala kendini gösteriyorsa da, kıvrımların şemetikleşmeye başlaması, figürlerin dikleşmesi, yanlarda duran çocukların çerçeve kenarına sıkışması ve manto başı örtse de vücudun ön kısmının açıkta kalması, İÖ. 1. yüzyıla giden özellikler olarak dikkati çekmektedir.

Oturan kadınlara koşut olarak, klinede yatan figürlerin tipolojisinde de bazı değişiklikler gözlemlenmektedir (Fig. 1-3, 6). Örneğin figürlerin

²³ Burada olduğu gibi, ölünün yanında zırh, miğfer ya da silah gibi kişisel eşyalarının da betimlenmesi, özellikle Doğu Yunan mezar stellerinde yaygın olarak karşımıza çıkar ve ölen kişinin aktifliğini göstermesi açısından önem taşır bkz: Malten, 1914, s. 219 vd.

²⁴ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 229, Fig. 1572.

²⁵ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 238, Fig. 1628.

giysileri bezeksel kıvrımlarla süslenerek şematikleşmiş, derinlik azalarak simgesel bir görünüme dönüşmüş, klinede yatan figürlerin üst gövdesi iyice dikleşerek, baş ile çerçeve arasındaki boşluk tamamen kaybolmuştur (Fig. 6). Stilistik olarak Fig. 6'ile benzeşen ve Pfuhl-Möbius tarafından erken İmparatorluk dönemine tarihlenen bir örnekte²⁶ yatan figürün tipolojisi aynıdır. İkisinde de klineye oldukça dik olarak yatan erkek figürler, mantoya aynı şekilde sarınmış ve karınlarındaki manto tomarı klineye doğru sarkmıştır. Ancak Fig. 6'dan farklı olarak, orada sağ köşede duran çocuk plastere yaslanmış ve bacaklarını birbiri üzerine atarak dinlenme etkinliği içinde gösterilmiştir.

Khiton üzerine, başına kadar çektiği himationa bürünen ve vücudunun üstü 3/4 profilden, altı ise cepheden betimlenen bir kadının yer aldığı diğer bir örnekte (Fig. 7), sol eliyle mantosunun kenarını tutan figür, sağ koluyla alttan soluna destek vermektedir. Sağ omuzdan aşağı inen manto demeti ise, sağ kalça üzerinden sola gider. Sol köşede profilden betimlenmiş dizginli bir at protomu, üzerinde de bir miğfer ve yanında dizlikler vardır. Kyzikos'da olduğu gibi Doğu Yunan mezar kabartmalarında yaygın biçimde karşımıza çıkan atlar²⁷, çoğunlukla yanlarında binicileri ile birlikte işlenir ve onlara heros karakteri²⁸ verirler. Özellikle Hellenistik dönem mezar stelleri üzerinde ölünün yanında işlenen at protoları, bazen burada olduğu gibi dizginli, bazen de başıboş olarak betimlenirler (Fig. 6)²⁹. Burada diğerinden farklı biçimde, at protomu yükseltilmiş bir altlık üzerinde hemen figürün sol omuz hizasında profilden verilmiş ve (Fig. 7)'ye göre daha özensiz işlenerek, üstte niş çerçevesi ile sınırlandırılmıştır. Klinede yatan figür ise, diğerlerinden farklı olarak sağ elini üzeri yiyeceklerle dolu masaya uzatmıştır. Kabartmanın özensiz işçiliği yanında, figürün vücudunun üst kısmının dikleşerek başının üst çerçeveye değmesi ve derinlik anlayışından vazgeçilmesi İÖ. erken 1. yüzyıla geldiğini göstermektedir. Ayrıca işçilikteki kalitenin düşmesi, kompozisyonun basitleşerek çizgisel bir görünüm kazanması, düşündüğümüz tarihi doğrular niteliktedir.

Özellikle İÖ. erken 1. yüzyıl ile birlikte steller üzerinde işlenen kompozisyonların ve betimlenen figürlerin tipolojik açıdan birbirlerine daha çok benzemeleri bu tip stellerin, seri üretim şeklinde aynı ya da benzer atölyelerde yapılmış olabileceklerini düşündürmektedir. Bunların çoğunda cinsiyet dışında kişisel özellikleri veren bir çok ayrıntı ihmal edilmiş; örneğin çoğunda figürlerin yaşlarını gösteren ayrıntılar verilmemiştir. Stel çerçevelerinin ve üzerinde betimlenen figürlerin birbirine benzemesi, kabartmaların seri üretim olarak yapılmış olabileceği sorusunu aklımıza getirmekle birlikte, bu konuda kesin bilgiye sahip değiliz. Bunlar kişi

²⁶ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 235, Fig. 1617.

²⁷ Üzerinde atların betimlendiği mezar kabartmalar Hellenistik dönemde fazla işlenmese de, özellikle Roma döneminde yaygın olarak işlenmeye başladılar. Pfuhl, 1905, s. 150; Firathi, 1964, s. 35; Pfuhl-Möbius, 1979, 310 vd.

²⁸ Firathi-Roberts, 1964, s. 35; Pfuhl-Möbius, 1977, 47 vd.. Smith, 1995, s. 189 vd, Fig. 223.

²⁹ Fig. 6 için bkz: Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 297, Fig. 2043.

ölmeden önce sipariş üzerine hazırlanabileceği gibi, benzer atölyelerde seri üretim olarak yapılmış da olabilir.

Burada ele aldığımız stellerin en önemli ortak özelliklerinden bir diğeri, mezar sahibinin yanında itaatkar biçimde ayakta duran hizmetçi çocuklardır³⁰ (Fig.1-3). Boyutça yetişkinlerden oldukça küçük verilen hizmetçi çocuklar, kendilerine özgü duruş, giysi ve boyutlarıyla her zaman ana figürlerden ayrılırlar. Hizmetçileriyle birlikte verilen figürlerin ilk örnekleri, Attika Mezar stellerinde Klasik dönemde görülse de³¹, Anadolu'da da bu tipte betimlenmiş çok sayıda mezar kabartması vardır ve buna örnek olarak Sardes'te bulunan Matis Steli³² verilebilir. Bu tipteki stellerde efendisinin yanında yer alan hizmetçi bazen ona birşey takdim etmekte, bazen de itaatkar biçimde yanında durmaktadır. Örneğin Fig. 3'de, soldaki küçük kızın dikkat çekecek ölçüde boyutça küçük verilmesi ve zeminde yer kalmamışçasına plastere dayanması Pfuhl-Möbius tarafından İÖ. 1. yüzyıla tarihlenen örnekle³³ benzeşir. Aradaki tek fark bizim örneğimizde çocuğun (Fig. 3) cepheden, diğerrinin ise profilden betimlenmesidir. Aynı şekilde diğer figürlerin işlenişinde de benzerlikler vardır. Örneğin Pudicitia tipindeki kadınların mantoya sarınışı, sırtlarının fazla dik olmayan kavisi, klinenin basit formu ve yatanların giysileri ortaktır. Özellikle de kline masasının ve üzerindeki yiyeceklerin aynı usta elinden çıkmışçasına birbirine benzemesi, Fig. 3'ün İÖ. 1. yüzyıla tarihlenmesinde bize önemli ip uçları vermektedir.

Burada incelediğimiz örneklerin tümünde ana figürlerin işlenişinde olduğu gibi, yanlarında duran çocukların genel kompozisyonlarında da benzerlikler vardır. Örneğin hizmetçi çocukların giysileri kendi içinde farklılıklar göstermekle birlikte, çoğunlukla yetişkinlerin giysilerine benzer. Erkek çocuklar bazen kısa khiton, kızlar ise khiton üzerine himation giyerler (Fig. 3)³⁴. Bunun yanında kısa peplos giymiş çocuklarda vardır (Fig. 4). Her ne kadar çoğunun giysi ve duruş biçimi büyüklerinkine benzese de çocuklarda, yetişkinlerdeki gibi belirgin bir tip belirlemek her zaman mümkün değildir.

Genellikle kadınların yanında kız, erkeklerin yanında ise erkek hizmetçi çocuklar betimlenmekle birlikte, bazılarında erkek ve kızlar birarada verilebilir (Fig. 2-3). Efendilerinin yanında duran çocuklar

³⁰ Özellikle Hellenistik dönemde hizmetçi çocukların boyutları iyice küçülmüş ve daha çok stelin köşelerine sıkıştırılmışlardır. Ancak geç Hellenistik ve Roma dönemlerinde ana figürle, hizmetçi çocuklar arasındaki boyut farklılığı eskisi kadar vurgulanmaz: Atalay, 1973, s. 234.

³¹ Conze, 1839-1900, Nr. 960, 964, 966-967, 970, 979-981; Pfuhl-Möbius, 1977, 67, Taf. 109-113; Yaylalı, 1979, s. 51; Atalay, 1986, s. 286.

³² Hanfman - Robert, 1960, s. 49, Lev. 9.

³³ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 234, Fig. 1611.

³⁴ Fig. 3 için bkz: Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 279, Fig. 1938.

ellerinde yün sepeti (kalathos)³⁵, pyxis³⁶, ayna (speculum)³⁷, rulo (volumen)³⁸ gibi, ölünün cinsiyetine göre değişen eşyalar tutarlar³⁹. Örneğin oturan kadının hemen arkasında çerçeveye sıkışmışçasına cepheden betimlenen küçük kız, yukarı kaldırdığı sol elinde bir kalathos tutarken, sağ eliyle kaba alttan destek vermektedir (Fig. 3). Küçük kızın karşısında ise klineyle sağ çerçeve arasına sıkışmış erkek çocuk, diğerinden farklı olarak ellerini karnı üzerinde bağlamıştır. Çocuğun sağında da büyükçe bir kap zeminde durmaktadır.

Hizmetkar çocuklar, çoğunlukla yarı seyirciye dönük, cepheden (Fig. 1, 3), ya da yanlarındaki efendilerine bakar biçimde profilden işlenirler. Ellerini karınları üzerinde bağlayan çocuklar, bazen bacaklarını yana açarak (Fig. 1), ya da birbirinin üzerine atarak (Fig. 2) dinlenme etkinliği içinde gösterilir, bazen de yemek masasının yanında servis yapmaya hazır şekilde ayakta betimlenirler (Fig. 1-3).

Ölümden sonra da yaşamın devam ettiği düşüncesine dayanıyor olsa gerek, ölü yemeği sahnesinin işlendiği bir çok stelde, genellikle hizmetçi çocukların yanında ya da kline önünde, üzeri yiyeceklerle donatılmış küçük masalara (mensatripes) yer verilmiştir. Kline önünde işlenmediği durumlarda ise masalar, oturan kadın ya da erkeklerin karşısındadır. Masaların büyük çoğunluğu yuvarlak tablalı ve çift tırnaklı üçlü hayvan bacaklı olmakla birlikte (Fig. 1-3, 5), tek ya da iki bacaklı (Fig. 4) olanlarına da rastlanır. Bu form Attik vazolarında İÖ. 4. yüzyılda⁴⁰ görülür ve fazla değişikliğe uğramadan sürekli kullanılır.

İncelediğimiz örneklerin birinde farklı olarak klinede yatan erkek, sağ elini önündeki üzeri çeşitli yiyeceklerle donatılmış küçük masaya uzatmıştır (Fig. 6). Aynı şekilde sağ çerçeve kenarına yaslanan küçük saki de elindeki oinochoe ile masaya doğru yönelmiştir. Hellenistik dönem öncesinde çerçevenin sağ veya sol köşesinde üzgün biçimde ayakta bekleyen hizmetçi çocuklar, geç Hellenistik dönemden sonra bazen burada da olduğu gibi üzüntülü ifadelerini terk eder ve masa üzerindeki yiyeceklere dokunarak kompozisyonda aktif rol oynarlar⁴¹.

(Fig. 4-6)'da diğerlerinden farklı olarak saki çocuklar içki servisi yapmak için, sağ ellerini yanlarında duran içki dolu kaba uzatmışlardır. Genelde stelin sağ köşesinde verilen çocuklar (Fig. 5-6), bazen de çerçevenin ortasında yemek masasının altında dururlar (Fig. 4). Örneğin Fig. 5'de ölü yemeğinin işlendiği alanda, yüksek kline üzerinde sol eliyle yastıktan destek alarak uzanmış, khiton üzerine himation giysili erkeğin altında yine bir saki çocuk durmaktadır. Önündeki kraterden servis için içki hazırlar durumda

³⁵ Pfuhl, 1905, s. 54; Saglio, 1912-1914, s. 812.

³⁶ Pattier, "Pyxis", 794.

³⁷ Ridder, "Speculum", 1422.

³⁸ Pfuhl, 1907, s. 126 vd.

³⁹ Fıratlı, 1965, s. 298 vd.

⁴⁰ Pfuhl-Möbius, 1979, 363, Dn. 118.

⁴¹ Şahin, 1994, s. 82.

görülen çocuk, kısa khiton giymiş ve profilden betimlenmiştir. Çocuğun arkasında da üç ayaklı, yuvarlak tablalı, üzeri yiyeceklerle donatılmış masa yer alır. Gerek figürün yattışı, gerek mantoya sarınışı, gerek se kompozisyon açısından Fig. 5'in en yakın benzerlerinden biri şimdi İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan steldir⁴². İÖ. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen örnekte çerçevenin üst bölümü büyük ölçüde kırık olmakla birlikte, yatan figürlerin karnını dolanan manto kemeri dikkat çekici biçimde dışa kavis yapar. Tipolojideki bu benzerliklere rağmen, kompozisyonda bazı farklılıklar görülmektedir. Örneğin Fig. 5'de saki çocuk yanındaki volütlü kraterle doğru uzanırken, diğerinde çocuğun arkasında yüksekçe bir krater yerde durmaktadır. Ayrıca karşılaştırma örneğimizde sağ köşede küçük bir seyis atın dizginlerinden tutmuş biçimde betimlenirken, Fig. 5'de sol yan çerçevesinin boylu boyunca kırık olması kompozisyonla ilgili yorum yapmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte yapılan tüm karşılaştırmalar, Fig. 5'in karşılaştırma örneğimizden biraz daha geçe, İÖ. 2. yüzyıl ortalarına tarihlenebileceğini göstermektedir.

Sakiler burada olduğu gibi, ellerinde kepçe ya da oinochoeler ile bazen içkiyi karıştırmak, bazen de içki almak için kraterlere doğru yönelirler. Örneğin üzerinde ölü yemeği sahnesinin betimlendiği bir stelde (Fig. 4), 3 erkeğin yanyana yattığı klinenin önünde, üzeri yiyeceklerle donatılmış masa ve altında kısa tunik giymiş bir saki durmaktadır. Yanındaki kraterle yönelen çocuğun vücut ağırlığını sol bacak taşırken, sağ bacak hafifçe yana açılmış ve sol elindeki oinochoe ile servise hazır durumda gösterilmiştir. Sağ köşede ise khiton üzerine himation giymiş, ayakta, profilden betimlenmiş kadın durmaktadır. Yatağın önünde iki ayaklı, dikdörtgen tablalı, üzerinde yiyecekler olan büyük masanın tersine, saki çocuk oldukça küçük boyutludur.

Fig. 6'da ise ölü yemeğinin işlendiği metop içersinde, kline üzerine sol eliyle yastıktan da destek alarak cepheden yatan erkeğin solunda, nişin sağ alt köşesinde bir krater ve onun arkasında da içki hazırlar biçimde profilden betimlenmiş bir saki yer alır. Saki çocuk oinochoe tuttuğu sağ kolunu kraterle uzatırken, aynı şekile ana figür de sağ elini masanın üzerindeki yiyeceklere doğru uzatmıştır. Yastığa dayadığı sol elinde ise küçük bir kap vardır. Sağ üst köşede Fig. 7'deki gibi profilden verilmiş kesik yeveli bir at protomu yer alır. Stellerde karşımıza çıkan kısa khiton giysili şarap dağıtan gençler (Fig. 5), genellikle hizmetçi çocuklardan biraz daha büyük ve hareketli biçimde işlenirler. Bacaklar iki yana açık olabilir (Fig. 4-5) veya hareketli bacak, diğerinin altına ya da üstüne atılabilir. Saki çocuklar Klasik dönem örneklerinde ölü yemeği sahnesini ölümsüzleştirmek ya da heroik ifadeyi güçlendirmek için çıplak betimlenirken, Hellenistik dönemle birlikte incelediğimiz örneklerdeki gibi giyinik olarak karşımıza çıkarlar⁴³. Fig. 4'ü geç Hellenistik döneme tarihleme konusunda bize en iyi şekilde yol gösteren bir örnek⁴⁴ Kyzikos'dan ele geçen ve geç Hellenistik-erken Roma arasına

⁴² Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 298, Fig. 2057.

⁴³ Thönges-Stringaris, 1965, Taf. 27, Nr. 13.

⁴⁴ Pfuhl-Möbius, 1979, Taf. 278, Fig. 1927.

tarihlenen steldir. Burada yatan figürlerin karınlarındaki manto tomarının klineye doğru yaptığı kavis ve sol omuzdan aşağı sarkan manto demetinin uç kısımlarının aldığı üçgenimsi sivri görünüm ortaktır. Aralarındaki en belirgin farklılık Fig. 4'de figürlerin sağ kollarını birbiri üzerine atması, diğerinde ise serbestçe yana uzatmasıdır.

Mezar stellerinde saki çocuklardan başka sevilerek işlenen betimlemelerden bir diğeri Herme'lerdir. Örneğin kompozisyonuyla öncekilerden ayrılan Fig. 9'da, köpeğiyle oynayan genç çocuğun yanında bir Herme durmaktadır (Fig. 9). Herme'nin önündeki köpeğe doğru hamle yapan khiton üzerine himation giysili gencin sağ elinde tuttuğu nesnenin niteliği yoğun aşınma nedeniyle kesin olarak belirlenemese de, bir yazı tahtası tuttuğu düşünülebilir. Mezar stellerinde buradaki gibi köpeğin ölen kişiye doğru sıçraması veya yönelmesi Attika mezar stellerinde Arkaik dönem sonlarıyla, Klasik dönem başlarından itibaren karşımıza çıkar⁴⁵ ve bu tip erken örneklerde köpekler av köpeği biçimindedir⁴⁶. Klasik dönem stellerinde fazla yaygın olmasa da, özellikle Solon zamanında yapılan bir kanunla mezarlara Herme heykellerinin konulması şart koşulmuştur⁴⁷. Yetişkinlerden çok, çocuklarda ve gençlerde işlenen bu konunun betimlendiği ilk örneklerde ölen kişi, köpeğine üzüm salkımı yerine kuş uzatır⁴⁸. Özellikle de Hellenistik dönemle birlikte köpeği ile beraber betimlenen çocukların yanlarında Herme figürlerine sıklıkla yer verilir⁴⁹ (Fig. 9). İÖ. 2. yüzyıl mezar kabartmalarında sıkça karşımıza çıkan ve ölünün ruhunu çabukça Hades'e uçurduğuna inanılan Herme'ler bazen de, Psykhopompos (ruh taşıyıcı)⁵⁰ olarak işlenmişlerdir. Yeraltı ve palestraların tanrısı olarak karşımıza çıkan Herme'ler⁵¹, çocuklara ya da sporculara ait stellerde betimlenirler ve ölen kişinin kahramanlaştırılmasını sağlarlar.

Sonuç olarak, özellikle İÖ. 2. yüzyıl ortaları ve sonrası diğer Doğu Yunan kentleri gibi Kyzikos için de parlak bir dönem olmuş ve bu dönemde özellikle, Yunan-Pers sanatının etkisiyle sanatın diğer dallarında olduğu gibi, mezar kabartmalarında da bir artış görülmüştür. Bizim burada incelemiş

⁴⁵ Conze, 1839-1900, 960, 964, 966-967, 970, 979-981; Pfuhl-Möbius, 1977, 67, Taf. 109-113; Yaylalı, 1979, s. 51; Atalay, 1986, s. 286.

⁴⁶ Atalay, 1986, s. 287.

⁴⁷ Pfuhl, 1905, s. 77 vd, Fig. 13-14.

⁴⁸ Pfuhl-Möbius, 1977, Taf. 23, Fig. 98; Hirsch-Dyczek, 1983, Fig. 19-21, 37-38, 46-51; Atalay, 1986, s. 286; Yanındaki hayvana üzüm uzatan en erken örnek, İÖ. 3. yüzyıla tarihlenen Rhodos stelidir: Pfuhl-Möbius, 1977, Taf. 110, Fig. 733; Erken dönem örneklerinde köpek, yanında durduğu kişinin soyluluğunu simgeler ve buna örnek olarak Anaxandros steli (Pfuhl-Möbius, 1977, Taf. 23, Fig. 98; Atalay, 1986, s. 286) ile Borgia kabartması (Johansen, 1951, s. 106 vd) gösterilebilir; Ancak daha sonraları çocuklarla birlikte köpeğin işlenmesi soyluluktan çok oyun ve koruyuculuk anlamı taşır (Möbius, 1929, s. 18; Richter, 1956, s. 141 vd, Lev. 2-5; Schefold, 1960, s. 82, 248, Nr. 308 a, Fig. 247; Karusos, 1961, s. 119, Dn. 18; Pfuhl-Möbius, 1977, 25 vd, Taf. 14, Fig. 56)

⁴⁹ Pfuhl, 1905, s. 79.

⁵⁰ Wrede, 1981, s. 44 vd; Naumann, 1983, s. 177; Papaefthimiou, 1992, s. 35.

⁵¹ Curtius, 1903; Wiegand-Schrader, 1904, s. 375; Pfuhl, 1905, s. 83 vd; Lüllies, 1931, s. 76; Lüllies, 1949/50, s. 126 vdd; Wrede, 1972, s. 153 vd; Pfuhl-Möbius, 1977, 46; Smith, 1995, s. 189 vd, Fig. 219.

olduğumuz mezar kabartmalarının da büyük bir kısmı tipolojik açıdan ele alındığında, İÖ. 2. yüzyıl ortaları ve İÖ. erken 1. yüzyıl sanatının özelliklerini üzerlerinde taşırlar. Yapıldıkları bölgenin sanat anlayışı gereği, biçim ve betimleme yönünden oldukça çeşitli ve bunun doğal sonucu olarak da zengindirler. Kabartmalar üzerinde işlenen kompozisyonlarda çeşitlilik olmakla birlikte, ana çizgileriyle bilinen geleneksel tiplerden çok farklı değildirler. Örneğin, konu olarak karşımıza çıkan en önemli betimleme, ölü yemeği sahnesidir. Betimlenen figürlerin sayısında, ikonografi ve tipolojilerinde farklılıklar belirlemek mümkündür. Bu çeşitlilikler her ne kadar yapıldıkları dönemin sanat anlayışından ve atölye farklılığından kaynaklansa da genel olarak bir bütünlük gösterir ve yöre sanatı hakkında bilgi verirler.

KATALOG

1. Env. Nr. KYZ 88106, Fig. 1, Ölçüler: Yük: 86, 5 cm. Gen: 56, 5 cm. Kal: 9, 5 cm. Bezeme alanı: 42, 5 x 38 cm. Küçük tanecikli gri mermerden, tek resim alanlı, yanlarda basık dorik başlıklı, anteli, baştabanlı stel. Sol antede, figürlerin yüzlerinde, erkeğin sağ ve sol elinde, tuttuğu kasede yoğun aşınma. Tarih: Geç Hellenistik-erken İmparatorluk dönemi. Nişin altında üç satırlık yazıt:

Ἰούλιος [Ἴ]ο [υ]λ<ίο> υ <Λ>εύκιος καὶ

2 Ἰούλιος Νικηφορος Ἰούλια

Μά(ρκου) τῆμητρι μνήμης χάριν

Çevirisi: Iulius'un oğlu Iulius Lucius ve Iulius Nikephoros (bu steli) anneleri Marcus'un kızı

Iulia'nın hatırası için (diktirdiler).

2. Env. Nr: KYZ 88105, Fig. 2, Ölçüler: K. Yük: 76 cm. Gen: 57 cm. K: 14 cm. Bezeme alanı: 27 x 43 cm. Beyaz iri tanecikli mermerden, olasılıkla üçgen alınlıklı stel. Üst çerçeve, figürlerin başlarını da içine alacak şekilde boylu boyunca kırık. Yüzeyde yer yer yoğun aşınma ve kopma. Tarih: İÖ. 1. yüzyıl. Altta iki satırlık yazıt:

Μήδηε Φιλοζένου

2 Χαίρε

Çevirisi: Philoksenos'un oğlu Medeos elvada!

3. Env. Nr: (?), Fig. 3, Ölçüler: Yük: 48 cm. Gen: 39 cm. Kal: 10 cm. Bezeme alanı: 29 x 13 cm. Gri iri taneli mermerden, basık dorik başlıklı, anteli stel. Yüzlerde kopma, saç ve sol çerçeve kenarlarında kırılma. Yüzeyde yer yer yoğun aşınma. Tarih: İÖ. geç 1. yüzyıl. Altta üç satırlık yazıt:

Ὀλυμπιόδω[ρε]

2 Ἀπολλόδω[ρε]

χαί[rete]

Çevirisi: Olympiodoros (ve) Apollodoros elveda!

4. Env. Nr: KYZ 88102, Fig. 4, Ölçüler: K. Yük: 60 cm. Gen: 41, 5 cm Kal: 18 cm. Beyaz damarlı mermerden, olasılıkla üçgen alınlıklı stel. Figürlerin başları ve stel çerçevesi çepeçevre kırık. Elbiselerde, kaselerde, hizmetçilerde ve yüzeyde yer yer yoğun aşınma, kopma. Tarih: Geç Hellenistik. Nişin altında büyük ölçüde silinmiş üç satırlık yazıt:

[ ]ΟΛΟ[ ]ΑΙ[ ]Υ[ca.4]ἀνέ-
2 [σθησε]ΝΟΛΑ Μάρκου [ ]Δ[ ]
[ ]ΛΕ

Çevirisi: [ ] (bu steli) Marcus'un (kızı/oğlu) [ ]'nın (hatırası için) diktirdi.

5. Env. Nr: (?), Fig. 5, Ölçüler: K.Yük: 43 cm. Gen: 35, 5 cm. Kal: 13 cm. İri tanecikli beyaz mermerden, olasılıkla üçgen alınlıklı stel. Tarih: İÖ. 2. yüzyıl ortaları. Nişin altında iki satırlık yazıt:

'Απολλωνίδου
2 τοῦ Ἀσκληπιάδου

Çevirisi: Bu mezar Asklepiades'in oğlu Apollonides'indir.

6. Env. Nr: KYZ 8891, Fig. 6, Ölçüler: K. Yük: 58 cm. Gen: 100 cm. Kal: 19 cm. Korunan bezeme alanı: 44 x 45 cm. İri tanecikli gri mermerden bir lahtın yan kapağına ait kabartma. Figürün, atın, hizmetçi çocuğun yüzü ve stel çerçevesi çepeçevre kırık. Tarih: İÖ. erken 1. yüzyıl. Stel çerçevesinin üstünde büyük ölçüde silinmiş iki satırlık yazıt.

-----Μειδίου τοῦ
2 Μενίσκου

Çevirisi: Bu mezar Meniskos'un torunu Meidias'ın oğlu [ ]'ya aittir.

7. Env. Nr.(?), Fig. 7, Ölçüler: K. Yük: 42, 5 cm. Gen: 67 cm. Kal: 16 cm. Korunan bezeme alanı: 38 x 33 cm. Gri iri tanecikli mermerden lahit yan kapaklarından korunmuş bir parça. Çerçeve kenarları, kadının yüzü, sol kolu, kadının yanında klinede yatan figürün bacaklar dışında tüm vücudu kırık. Yüzeyde yer yer yoğun aşınma. Tarih: İÖ. 2. yüzyıl ortaları.

8. Env. Nr. 221, Fig. 8, Ölçüler: K. Yük: 37 cm. Gen: 36 cm. K: 18 cm. Bezeme Alanı: 15 x 26 cm. Beyaz iri tanecikli mermerden, iki katlı stel. Üst kısım yatan figürün başını ve vücudunun büyük bölümünü içine alacak şekilde kırık. Çerçeve kenarlarında kırık ve kopmalar. Yüzeyde çok yoğun aşınma. Tarih: İÖ. 2. yüzyılın 3. çeyreği. Nişin altında dört satırlık yazıt:

Πάρμενίσκος Πάρ[μενίσκος]
2 Μένανδος Δημη[τρίου]
Ποταμων Ἀσκλη[πιάδου]
4 Ἀσκληπιάδης

Çevirisi: Parmeniskos'un oğlu Parmeniskos
Demetrios'un oğlu Menandros
Asklepiades'in oğlu Potamon
Asklepiades

9. Env. Nr. KYZ 8892, Fig. 9, Ölçüler: Yük: 56 cm. Gen: 65 cm. Kal: 20 cm. Mavi gri mermerden stel. Sağ çerçeve kenarında, Herme'nin, erkeğin ve

köpeğin başında kırılma ve kopmalar. Yüzeyde yer yer yoğun aşınma. Masif blok üzerine, açılan dikdörtgen nişin üzerinde girland asmak için açılmış üç küçük delik. Tarih: İÖ. 2. yüzyıl ortaları.

BİBLİOGRAFYA ve KISALTMALAR

- Akurgal, 1949 Akurgal, E, *Spaethethitische Bildkunst*. Ankara (1949).
- Akurgal, 1961 Akurgal, E. *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*. Berlin (1961)
- Akurgal, 1962 Akurgal, E, *Die Kunst der Hethiter*. München (1962).
- Atalay, 1973 Atalay, E, AA (1973), 234.
- Atalay, 1986 Atalay, E, "Doğu Grek Hellenistik Çağ Mezar Stellerinde Çocuk ve Hizmetçi Figürleri", X. Türk Tarih Kongresi (1986), Kongreye Sunulan Bildiriler (1990), 285-292, Lev. 193-196.
- Atalay, 1988 Atalay, E, Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri. İzmir (1988).
- Boardman, 1994 Boardman, J, *Greek Art*. London (1994).
- Conze, 1839-1900 Conze, A, *Die attischen Grabreliefs I-IV*. Berlin (1839-1900)
- Cremer, 1991 Cremer, M, *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien I. Mysia*. Bonn (1991).
- Cremer, 1992 Cremer, M, *Hellenistische-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien, II. Bithynien*. Bonn (1992).
- Curtius, 1903 Curtius, J. L, *Die Antike Herme* (1903).
- Çambel, 1943 Çambel, E, "Karatepe Heykeltraşlık Eserleri Hakkında Bazı Mülahazalar", *Bulleten* 13 (1943), 21 vd. Lev. VIII/2.
- Dentzer, 1982 Dentzer, J.M, *Le Motif du banquet Couché dans le Proche-Orient et le Monde grec du VII au IV siècle avant J. -C* (1982).

- Diepolder, 1965 Diepolder, H, *The attischen Grabreliefs des 5. Und 4. Jhr. v. Chr.* Darmstadt (1965).
- Ertüzün, 1964 Ertüzün, R.M, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar.* İstanbul (1964).
- Fehr, 1971 Fehr, B, *Orientalische und griechische Gelage, Archaol Seminar.* Marburg (1971).
- Fıratlı-Roberts, 1964 Fıratlı, N-Roberts, L, *Les Stèles funéraires de Byzance greco-romaine* Paris (1964).
- Fıratlı, 1965 Fıratlı, N, "İstanbul'un Yunan ve Roma Mezar Stelleri", *Belleten* 29 (1965), 263-321.
- Haman, 1955 Haman, R, *Geschichte der Kunst I* (1955)
- Hanfman-Robert, 1960 Hanfman G.M.A-Robert L, "A Sepulchral Stele from Sardes", *AJA* 64 (1960), 49 vd.
- Hasluck, 1910 Hasluck, F.W, *Cyzicus.* Cambridge (1910)
- Hirsch-Dyczek, 1909 Hirsch, O-Dyczek, *Les représentations des enfants sur les Stèles Funéraires Attiques.* Paris (1983).
- Horn, 1931 Horn, R, *Stehende weibliche Gewandstatuen in der hellenistischen Plastik*, *RM* 2. *Ergänzungsheft* (1931)
- Horn, 1972 Horn, R, *Hellenistische Bildwerke auf Samos*, *Samos XII.* Bonn (1972).
- Johansen, 1951 Johansen, K.F, *The Attic Gravereliefs of the Classical Period.* Copenhagen (1951).
- Karusos, 1961 Karusos, C, *AM* 76 (1961), 119.
- Kleiner, 1984 Kleiner, G, *Tanagrafiguren.* Berlin (1984)
- Krahmer, 1933/4 Krahmer, G, "Stilphasen der hellenistischer Plastik", *RM* 38/9 (1923/4), 138 vd.
- Linfert, 1976 A. Linfe Linfert, A, *Kunstzentren hellenistischer Zeit. Studien an weiblichen Gewandfi Figuren.* Wiesbaden (1976).

- Lippold, 1950 Lippold, G, *Die griechische Plastik*, Handbuch der Arcaeologie III. I München(1950).
- Lüllies, 1931 Lüllies, R, *Typen der griechischen Herme* (1931).
- Lüllies, 1949/50 Lüllies, R, Würzburgen Jahressbüchen für die Altertums Wissenschaft 4 (1949/50).
- Malten, 1914 Malten, L, Jdl 29 (1914), 219 vd.
- Mendel, 1909 G. Mendel, Musée de Brousse. Catalogue des monuments grecs, romains et byzantins du Musée Impérial Ottoman de Brousse, BCH 33 (1909), 245-435.
- Möbius, 1929 Möbius, H, *Die Oriente der griechischen Grabstelen* (1929).
- Möbius, 1971 Möbius, H, AA (1971), 454 vd.
- Naumann, 1983 Naumann, F, Die Ikonographie der Kybele in der phrygischen und der griechischen Kunst, Ist. Mitt. Beiheft 28 (1983).
- Papaefthimiou, 1992 Papaefthimiou, W, *Grabreliefs Spaethellenistischer und römischer Zeit aus Sparta und Lokonien* (1992).
- Pattier, Pyxis Pattier, E, "Pyxis", Daremberg-Saglio IV/I, 794.
- Payne, 1931 Payne, H, *Necrocorinthia. A study of Corinthian art in the Archaic Period*. Oxford (1931).
- Perrot, 1864 Perrot, G, "Le temple d'Hadrien a Cyzique", Rev. Arch. (1864), 352 vd.
- Pfuhl, 1905 Pfuhl, E, "Das Beiwerk auf den Ostgriechischen Grabreliefs", Jdl 20, (1905), 47-96.
- Pfuhl, 1907 Pfuhl, E, "Zur darstellung von Buchrollen auf Grabreliefs", Jdl 22 (1907), 113-132 vd.
- Pfuhl-Möbius, 1977 E. Pfuhl-H. Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, I Mainz am Rhein (1977), Text ve Tafelband.
- Pfuhl-Möbius, 1979 E. Pfuhl-H. Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, II Mainz am Rhein (1979), Text ve Tafelband.

- Pinkwart, 1973 Pinkwart, D, "Weibliche Gewandstatuen aus Magnesia", AntPl. 12 (1973), 149 vd.
- Richter, 1956 Richter, G. M. A. AM 71 (1956), 141 vd.
- Ridder, Speculum A. Ridde Ridder, A, "Speculum", Daremberg-Saglio IV/2, 1422.
- Saglio, 1912-1914 Saglio, E, *Dictionnaire des Antiquites Grecques Romaines et Byzantines*, I-II Paris (1912-1914).
- Schefold, 1960 Schefold, K, *Meisterwerke griechischer Kunst* (1960).
- Schmaltz, 1983 Schmaltz, B, *Griechische Grabreliefs*. Darmstadt (1983)
- Schmidt, 1991 Schmidt, S, *Hellenistische Grabreliefs*. Bonn (1991).
- Schwertheim, 1980 Schwertheim, E, *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung*, I. K. 18 (1980).
- Schwertheim, 1983 Schwertheim, E, *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung*, II. Miletupolis, I. K. 26 Bonn (1983).
- Smith, 1995 Smith, R. R. R, *Hellenistic Sculpture*. London (1995).
- Şahin, 1994 Şahin, M, Miletupolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum (1994).
- Thönges-Stringaris, 1965 Thönges, R.N-Stringaris, "Das griechische Totenmahl", AM 80 (1965), 1 vd.
- Wiegand-Schrader, 1904 Wiegand, T.J-Schrader, H, *Priene* (1904).
- Wrede, 1972 Wrede, H, *Spaetantike Herme galerie von Welschbillig*. Berlin (1972).
- Wrede, 1981 Wrede, H, *Consecratio in formam Deorum*, Vergöttliche Privatpersonen in der römischen Kaaiserzeit. Mainz (1981).
- Yaylalı, 1979 Yaylalı, A, Hellenistik Devir İzmir Kökenli Figürlü Mezar Stelleri, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Erzurum (1979).

Fig 1

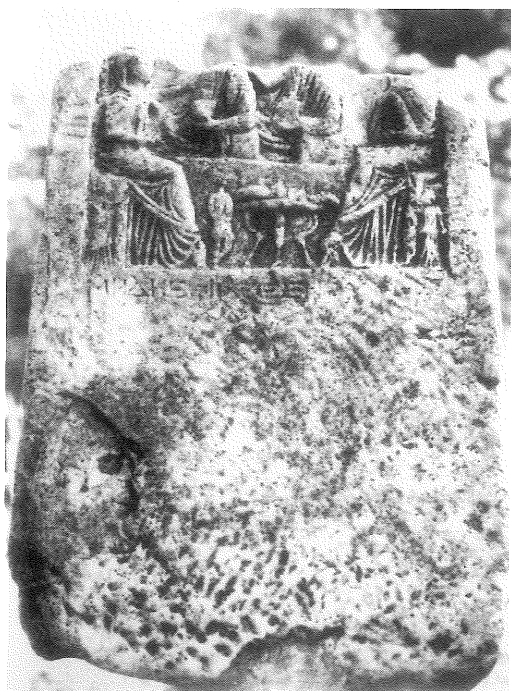

Fig 2

Fig 3

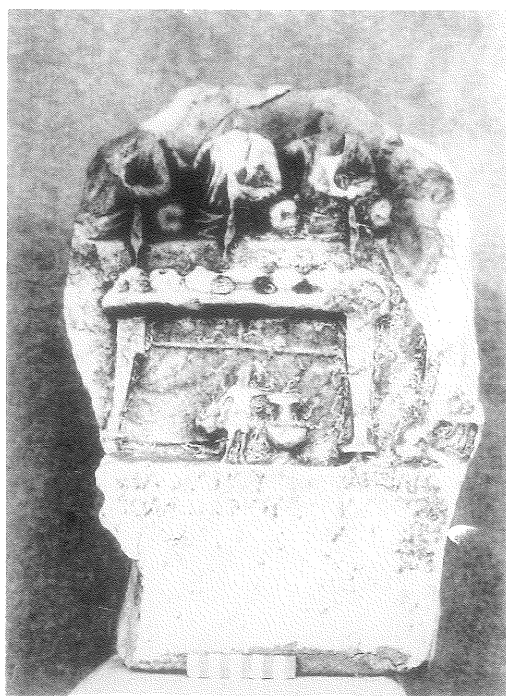

Fig 4

Fig 5

Fig 6

Fig 7

Fig 8

Fig 9